

SXEMATIK XARITA YARATISH VA MAVZULI KARTANI TAYYORLASH USULLARI

Berdiyev Dilshod Faxriddin o'g'li

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti

katta o'qituvchisi

dilshodberdiyev92@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada sxematik xaritalarni yaratish va tayyorlash usullarini bajarishda dasturlardan keng ko'lamda foydalanish yo'lga qo'yilgan. Barcha GISlarda ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash, xotirada saqlash, yangilash, tahlil qilish va ma'lumotlarni kompyuterda yoki yetarli darajada tasvir xususiyatini qayta ishlay oladigan maxsus dasturda texnik vositalar orqali ushbu jarayonlarni bajarish usullari e'tiborga olingan.

Kalit so'zlar: Xarita, dastur, geodezik ishlar, geografiya, kartografiya.

Аннотация: В данной статье рассматривается широкое использование ГИС-технологий при создании и подготовке технологических карт. Все ГИС учитывают способы сбора, обработки, хранения, обновления, анализа данных и выполнения этих процессов техническими средствами в специальной программе, способной обрабатывать данные на компьютере или достаточном свойстве изображения.

Ключевые слова: Карта, ГИС, геодезические работы, география, картография.

Ayni vaqtda topografik-geodezik ishlarni ana'anaviy usulda bajarishdan voz kechilib, bu ishlarni zamonaviy texnologiyalardan foydalanilgan holda bajarish ishlari mamlakatimizda izchil ravishda yo'lga qo'yilmoqda va bu jarayonni amalga oshirishda bir qator yutuqlarga erishilmoqda. Ushbu mavzuda davlat geodezik to'rlarini zamonaviy GPS texnologiyalaridan foydalanilgan holda barpo etish taklif etiladi. Davlat geodezik to'rlarini ananaviy usulda barpo etish bir muncha noqulaylik va muammolar tug'dirishi mumkin. Davlat geodezik to'rlarini GPS texnologiyalaridan foydalanib barpo etish esa an'anaviy usuldan farqli o'laroq tezroq bajarilishi, aniqligi va iqtisodiy samaradorligining yuqoriligi bilan e'tiborlidir.

Hozir mamlakatimizda davlat geodezik to'rlarini GPS texnologiyalaridan foydalanib yaratish yaqin vaqtlardan buyon yo'lga qo'yilmoqda. Mavzuning amaliy ahamiyatiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, bunda taklif etilayotgan davlat geodezik

to'rlarini GPS texnologiyalaridan foydalanib barpo etishda yangicha bir usulni ko'rishimiz mumkin. To'g'ri bu usul davlatimiz geodeziya-topografiya tizimida tajriba sifatida ham va ayrim obyektlarda ham qo'llanilgan va ma'lum natijalarga erishilgan. Agarda davlat geodezik to'rlari zamonaviy GPS texnologiyalari yordamida barpo etilishi keng qamrovlarda yo'lga qo'yilsa, bu to'rlardan foydalangan holda bajarilgan geodezik-topografik ishlarning samaradorligi va aniqligi yuqori bo'ladi deb o'ylaymiz.

Shuningdek sxematik xaritalarni yaratish va tayyorlash usullarini bajarishda GIS texnologiyalaridan keng ko'lamda foydalanish yo'lga qo'yilgan. Barcha GISlarda ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash, xotirada saqlash, yangilash, tahlil qilish va ma'lumotlarni kompyuterda yoki yetarli darajada tasvir xususiyatini qayta ishlay oladigan maxsus dasturda texnik vositalar orqali ushbu jarayonlarni bajarish usullari e'tiborga olingan.

Albatta, har bir ishni bajarish uchun alohida geografik asos tanlanadi. Barcha GISlarning markaziy qismini GPS texnologiyalari yordamida avtomatlashgan kartografik tizim (AKT) tashkil etadi - bu sxematik kartalarni yaratish, tayyorlash va ulardan foydalanish, turli masalalarni yechishga moslashgan dasturlar va kompyuter uskunalari birlashmasidan iborat bo'ladi.

Sxematik xarita - ayrim turdagi qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish bilan bog'liq sxematik ishlar majmuidir. Ishlab chiqarish resurslariga bo'lgan ehtiyojlar, ulardan foydalanish va boshqa ishlab chiqarish ko'rsatkichlari, shuningdek, belgilangan ishlab chiqarish dasturini bajarish bo'yicha tashkiliy iqtisodiy tadbirlar aks etgan normativ reja hujjatidir. Sxematik xarita jadval shaklida bo'lib, unda ketma-ketlikda barcha turdagi ishlar, asosiy agrotexnik tadbirlar, mashina, mexanizm va

agregatlar tarkibi, urug'lik materiallar sarfi normalari, bajariladigan ishlar hajmi, baholari va boshqa ko'rsatkichlar ko'rsatiladi, shuningdek, mahsulot tannarxini hisoblashda qishloq xo'jaligida qabul qilingan uslubiyat bo'yicha harajatlar turlari aks ettiriladi. Sxematik xarita asosida barcha mahsulotlar bo'yicha bevosita harajatlar, bo'linmalardagi doimiy va mavsumiy xodimlar soni, texnika, urug'lik, ozuqa va boshqa moddiy resurslarga bo'lgan ehtiyojlar aniqlanadi. Sxematik xarita yordamida bo'linmalar ishlab chiqarish topshiriqlari shakllantiriladi, zarur harajatlar limiti hisob kitob qilinadi, mahsulotning reja tannarxi hisoblanadi, mahsulot birligiga narx belgilanadi, rejalashtirilgan ishlarni bajarilishi ustidan nazorat amalga oshiriladi.

Sxematik xarita barcha ekin turlari, chorva turlari yoki turdosh ekinlar va chorva mollari guruhlari yoki ayrim ish turlari bo'yicha tuziladi. Sxematik xaritalarni xo'jalik mutaxassislari xo'jalikdagi aniq sharoitlarni hisobga olgan holda namunaviy shakllar asosida ishlab chiqadilar. Sxematik xaritalar tezkor, yillik va istiqbolli turlarga bo'linadi. Fan texnika taraqqiyotining ilg'or yutuqlarini qo'llashni etiborga olib tuzilgan sxematik xaritalardan texnika, texnologiyadagi yangiliklarni, o'zgarishlarni kiritish bilan bir necha yil foydalanish mumkin.

Geografik kartani tayyorlash haqidagi bilimlar, geografik kartaning xususiyatlarini o'z ishida etiborga olishga geograflarga imkon beradi. Bu esa o'z navbatida uning uchun zarur kartalarni tayyorlashda asoslangan topshiriqlarni berishga qaratiladi.

Kartografik ishlarni ilmiy asosda qurishda, yani umumgeografik va mavzuli rang – barang karta va atlaslarni yaratish bo'yicha olib boriladigan davlat kartografik xizmati ishlarida geograflarning ishtiroki talab etiladi. Ko'rilayotgan ishlarda kartalarni tayyorlash masalalarida zaruriy bilimlarni egallashga geograflar majbur va shuningdek, kartografik ishlar ko'p hollarda kartalarni pechat qilish bilan yakunlanadi, kartani nashr qilish haqidagi tushunchaga ega bo'ladi.

Geografik kartalar ikki usul yordamida olinadi: bevosita dala syomkasi va ulardan olingan materiallarni qayta ishlash. Dala syomka ishlari joyda kartalashtiriladigan obyektlarning aniq ko'rinishini tadqiq qilishdan iborat. Topografik karta tuzish uchun joyda olib boriladigan syomka va uni qayta ishlash usullari topografiya va aerotopografiyada qaraladi va ishlab chiqiladi.

Geografik kartalar ikki xil yo'l bilan tayyorlanadi:

1. Dalada olib boriladigan syomka vositasi bilan olingan materiallar va ularni qayta ishlash asosida;

2. Turli xil manbalarni qayta ishlash asosida xona yoki laboratoriya sharoitida.

Syomka - dalada, kartalashtiriladigan voqea va hodisalarni asl ko'rinishida tadqiqot qilishdan iboratdir. Topografik karta yaratish uchun olib boriladigan syomka va ularni qayta ishlash usullari topografiya va aerofototopografiyada ishlab chiqiladi

va qaraladi. Mavzuli syomkalar - geomorfologik, geologik, tuproq va boshqalar - geomorfologik, geologik, tuproq va sh.k kartalashtirish ishlari vazifasiga kiradi.

Laboratoriya sharoitida kartalarni tayyorlash - aniq masalalarni yechish uchun belgilangan, borliqning obrazli - belgili modelining fazoviy holatining yangi modelini yaratish maqsadida unga mos bo'lgan manbalarni sintez va umumlashtirishdan iboratdir. Har qanday kartaning muvofaqiyatli ishlanmasini ikkita sharoit oldindan belgilaydi: birinchidan, masalaning mohiyatini to'g'ri qo'yilishi - kartalashtiriladigan hodisalarning to'g'ri belgilanganligi va mavjud borliqni chuqur tushunishga va kartalarning qaysi maqsadga yo'naltirilganligini hisobga olishga asoslanganligidir; ikkinchidan, kartografiya fanining norma va qoidalari, prinsiplari bo'yicha modellarning to'g'ri qo'yilganligiga.

Kartaning asl nusxasini, yani uning dastlabki nusxalari laboratoriya sharoitida yaratish ikki asosiy bosqichda ajratiladi - kartani loyihalash va uning asl nusxasini tayyorlash. Kartani loyihalash - hujjatlarni ishlab chiqishdan iborat, kartaning asl nusxasini tayyorlash bo'yicha bajariladigan barcha ishlar va uni tashkil etish uchun zarur bo'ladigan ishlar va qachonki, bu zarurat, uni ko'paytirishni talab etganda bajariladi. Kartani tuzish - kartalar asl nusxasini grafik qurilmasini bajarish maqsadini o'z ichiga oladi.

Kartani loyihalashning asosiy natijalari kartalar dasturi hisoblanadi - hujjatlar, maqsadini belgilovchi, kartalarning turlari va tiplari, uning matematik asosi, mazmuni, generalizatsiya prinsiplari, tasvirlash usullari va grafik simvollar tizimi, manbalar va ulardan foydalanish tartibi, shuningdek, kartalarni sxematik tayyorlash jarayonlari. Karta dasturi, qo'shimcha texnik va iqtisodiy hisob kitoblar, smeta va shu kabilar karta loyihasini tashkil qiladi.

Hozirgi kartografik ishlab chiqarish jarayonida kartalarni yaratish - har xil malakali mutaxassislarning kollektiv mehnati, katta mehnat samaradorligini taminlaydi, bu esa o'z navbatida karta ustida ishlash muddatini va sarf harajatlarning qisqarishini taminlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirzaliyev T. Kartografiya Darslik T.: 2002.
2. Egamberdiyev A. Geodeziya asoslari va topografiya Toshkent, ToshDU 1989.
3. <http://www.geopribori.Ru>
4. <http://www.circuistoday.com/wp-content/uploads/2009/12/Differential-GPS.jpg>
5. http://en.wikipedia.org/wiki/Global_Positioning_System